

Віктор НЕМЕЦЬ

**ВЕСІЛЬНІ ЧИНИ
У СТРУКТУРІ ТРАДИЦІЙНОГО
ШЛЮБНОГО РИТУАЛУ
БУКОВИНСЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ
(за матеріалами експедиції
в Путильський район Чернівецької області)**

У статті, що базується на польових етнографічних матеріалах та опублікованих джерелах та історіографії, здійснюється аналіз персонажного аспекту у структурі традиційного весілля на теренах буковинської Гуцульщини. Весільні чини розглядаються за такими параметрами, як: стать, вік, сімейний стан, ступінь спорідненості, приналежність до шлюбних партій та обрядові функції. Наводиться класифікація весільних чинів означеного району за функціональним критерієм.

Ключові слова: весілля, чини, вік, стать, сімейний стан, ступінь спорідненості, приналежність до шлюбних партій, обрядові функції.

© В. НЕМЕЦЬ, 2014

ISSN 1028-5091. Серія історична. № 2 (116), 2014

Як відомо, невід'ємною частиною традиційної культури будь-якого етносу є обряди життєвого циклу, що безпосередньо пов'язані з послідовним проходженням людиною стадій її буття. Особливе місце серед обрядів переходу належить весільній обрядовості, що є одним із найстійкіших і найскладніших компонентів традиційно-побутової культури, яскравим показником етнічної ідентичності. У ній простежуються пережитки архаїчних уявлень, соціальних та сімейно-шлюбних відносин, що формувалися в різні історичні епохи. Як один з одноразових обрядів родинного циклу, шлюбний ритуал виступає усвідомленою культурною формою переходу людини з неодруженого стану в одружений після досягнення статевої зрілості.

Основну джерельну базу нашої розвідки складають польові етнографічні матеріали з весільної обрядовості, зафіксовані автором в ході експедиції у Путильський район Чернівецької області в лютому та травні 2013 року.

Дослідження проблеми учасників традиційного весілля має важливе значення при вивченні його структурних та функціональних особливостей, генези окремих його елементів тощо. На думку російського етнолінгвіста Олени Узеньової, усіх дійових осіб весільного обряду можна поділити на два типи [3, с. 30]:

- «об'єкти» обряду переходу (молодий, молода та їх родичі);
- «інструменти» обряду переходу, тобто ритуальні особи, які виконують певні обрядові функції.

Характерною рисою системи весільних персонажів є передовсім дуалізм, тобто наявність двох партій — з боку хлопця і дівчини, що репрезентують роди центральних персонажів обряду — молодого і молоду. Варто зауважити, що не завжди і не всюди на означення кожного учасника весілля є спеціальний термін. Чини чоловічої статі маркуються набагато частіше, ніж жіночої. Дорослі дійові особи, як правило, наділені одиничними термінами, в той час як найменуванням молоді властиві групові назви. Окремий інтерес представляють так звані екстратримональні та монофункціональні чини. Перша категорія — це особи, чи групи осіб, специфіка діяльності яких дає змогу залучати їх до участі не лише у весіллі, а й у інших обрядах родинного циклу. Насамперед, це стосується священиків, музикантів і кухарок. До другої категорії відносимо тих осіб, що з'являються лише в певний момент весільного риту-

Весілля у селі Малий Дихтинець Путильського р-ну Чернівецької обл. (1956 р.). Світлина з архіву автора

алу для виконання визначеної функції. Зокрема, у традиційному весіллі Волині до таких належали особи, що перепиняли молодих після вінчання, або, наприклад, чоловік, який був задіяний у коровайному обряді: перед садженням короваю він мав вимести піч. Зasadничими відмінними рисами евентуальних чинів, порівняно з іншими згаданими категоріями, є їхній локальний характер і майже цілковита відсутність спеціальних назв.

Розглянемо весільні чини буковинської Гуцульщини за такими параметрами, як: приналежність до шлюбних партій, ступінь спорідненості, вік, стать, сімейний стан та обрядові функції.

а) приналежність до шлюбних партій:

З огляду на наявний матеріал можемо констатувати приблизно однакове кількісне представлення чинів з боку шлюбних сторін: весільна матка, батько, дружки, дружби, береза (локально), ходаш (локально), світилка, свашки, чоловік, чи жінка, що виголошували прощу, старости, бояри. Так само це стосується й професійних чинів. Евентуальні ж чини в цьому регіоні не закріплені за жодною зі сторін.

б) ступінь спорідненості:

На сватанні обов'язково мав бути присутній хтось з родини молодого (батько, вуйко, хресний, дід), а самі старости хоч і не обов'язково мали бути з родини молодого (сусіди), але переважно були саме родичами. Схожу ситуацію можемо констатувати й в сенсі весільного батька, мати, яких часом теж обирали з родини: «*Весільна матка — далека фамілія*» [1, с. 11] (Бісків), «*старша сестра молодої*»

[1, с. 4] (Путила). В той же час, світилкою могла бути молодша сестра молодої, або молодого.

в) вік:

Немолодого віку обов'язково мали бути старости, весільний батько і матка, береза — тобто чини, які були наділені керівними, або організаторськими функціями. Наймолодшими особами, на яких переважно покладалося виконання другорядних, чи допоміжних функцій, були брат молодої, світилка та свашки.

г) стать:

У гендерному відношенні серед весільних чинів цього регіону спостерігалася відносна рівність, з певним переважанням чоловічої статі. Перманентні чини призначалися більш-менш симетрично, хоча й не без особливостей локального характеру. Так, наприклад, в одному із сіл Путильщини жінок до делегації сватів зазвичай не залучали: *Колись маму не брали. Казали, що мають бути самі чоловіки* [1, с. 47] (Мариничі). «Прощу» від імені молодого, чи молодої, як правило, виголошували чоловіки. Перепиняння молодому дороги, а також функції ходаша так само виконували переважно особи чоловічої статі.

д) сімейний стан:

Заміжніми, або одруженими зазвичай мали бути старости, весільний батько, матка, виголошувач «прощі», береза, кухарки, тобто як і у випадку з параметром віку — ті, кому належали керівні, чи організаторські функції, або просто відповідальна робота. Спорадично, з-поміж заміжніх обирали й тих жінок, що відповідали за плетіння вінків: «*Підшукують ще по три жінки, щоб шили чи плели вінок. Ці жінки мусять бути чесними господинями, жити з першим чоловіком, не бути вагітною, самозрозуміло, вміти шити чи плести вінок*» [4] (Вижниця, Путила).

До когорти незаміжніх, або неодружених, належали дружки, дружби, світилка, ходаш, а також хлопці, які здійснювали акт перепиняння дороги молодому.

е) обрядові функції:

Старости — виконували активну роль при сватанні, дізнавалися про посаг, який дають за молоду, змальовували батькам молодої майновий стан нареченого, завідували могоричем, благословляли молодих після частування медом: «*Я вас благословляю так, аби вас ніхто не міг розщепити, як не роз-*

щепит бджолу від меду» [2, с. 62], після чого перетинаючи руки молодих хлібом.

Берега — як правило, чоловік старшого віку і поважний газда, якого спеціально наймали для того, щоб він співав весільних пісень. Йому належала роль зачинателя співу [2, с. 62].

Чоповий — на весіллі завідував алкоголем [1, с. 11] (Бісків). Очевидно, що ця назва походить від поняття «чопове» — спеціального податку за виготовлення пива, горілки, меду та вина, що діяв у XV—XVII ст. на території Речі Посполитої та українських земель, що входили до її складу.

Кухарки — займалися приготування весільних страв, зокрема весільного печива.

Музики — здійснювали музичний супровід.

Ходаш — виконував всі справи, які були пов'язані з пересуванням або перенесенням певних предметів, як от: віднесення дарів до молодого чи молодої, віднесення барвінку до молодого, деревця до молодої тощо [4] (Вижниця, Путила).

Світлка — під час певних весільних обрядів стояла позаду молодих із двома запаленими свічками.

Весільний батько — був відповідальний за успішне проведення весілля, перед вінчанням, тримаючи деревце, здійснював триразовий обхід столу з молодю (им), дружбами (дружками) і боярами, під час вінчання — клав під рушник монети, тримав свічки, ламав калач, після вінчання — здійснював черговий обхід навколо столу з деревцем, в ході «колачин» (разом з весільною маткою) дарував молодим рушники, полотно, керував «повницею» — обдаровуванням молодих.

Весільна матка — накладала молодій вінок, вбирала молоду, шила вінок (іноді), називала ціну за викуп молодої, тримала свічку під час вінчання, пов'язувала молодій хустку.

Дружба — здійснював ламання калача (разом з дружкою), рубав деревце, брав участь у прикрашанні деревця, стелив молодим в кліті, зрізав барвінок (спорадично), наприкінці весілля виносив деревце в сад і чіпляв там на плодове дерево, супроводжував молодого під час запросин на весілля. Деякі інші обов'язки дружби досить яскраво ілюструють подані цитати з джерел: «Придбавши два деревця, дружба посилає одне ходашем до дому молодої, а друге залишає для молодого, під час запросин носить у сумці калач і частує тих, кого запрошували» [4]

Весільна процесія (с. Селятин Путильського р-ну Чернівецької обл.). Світлина з сайту громади с. Селятин

(Вижниця, Путила), «Дружба стоїть під час шлюбу біля молодого і тримає його шапку з вінком на його плечі», «За столом сидить молода, а по обох боках дружки. Перед дружками стоять тарелі з «дарами», а коло них ще одні тарелі; в них дружба повинен кидати гроші за дари. (Отже це такі «дари», що за них треба платити). — Дружба вступає до хати й кидає в тарелі потроху грошей, бо весільний обряд вимагає, щоб дружба скуповував дружок до трьох разів» [4] (Вижниця, Путила), «Повниця підбувається в той спосіб, що дружба наливає скляночку якогось напою, звичайно вина, а молода бере цю скляночку хустинкою в руки і частує наперед своїх батьків, а вкінці всіх присутніх гостей молодої. Частуючи, молода промовляє: «Проши, дедуку, (мамко, братчику, сестричко з т. д.) на повницю». Той, що приступає до повниці, бере від молодої скляночку також хустинкою, бажає молодим всього щастя і здоров'я та випиває повницю. Під час пиття всі гості кричать «віват», а музика грає «туш». Випивши, кожне обдарує молодих чим може: чоловіки звичайно дають гроші, а жінки різні речі потрібні молодим на нове господарство: хустки, перемітки, рушники і т. п.» [4] (Вижниця, Путила), «Раз не дають деревце [винести] — значить, ще весіле має грати. А у нас та хата, де я жила, з ганком, коло вікна глибоко було. Та я домовилася з дружбою, що я за столом, а протів мене деревце. Та то засіли такі штрамаки, що ніхто б не виніс! А я кажу дружбі: іди під ганок, а я отворю вікно та й сама тобі верну деревце на ганок. І так зробили. Деревце вже винесли, то пожалуста в хаті розходиться» [1, с. 41] (Малий Дихтинець).

Весільна хода (с. Селятин Путильського р-ну Чернівецької обл.). Світлина з сайту громади с. Селятин

Дружки — мали назбирати зеленого барвінку на обидва вінки для молодого і молодої. Половину назбраного барвінку залишали для молодої, а другу половину посилали ходашем до дому молодого. Складали молодій товариство під час запросин на весілля.

«Підзирачі» — молоді хлопці, які допомагали молодим уникнути зустрічі одне з одним («бо коли б стрінулися, то їхнє ціле життя перейшло б у сварках» [4] (Вижниця, Путила)) під час запрошування на весілля.

Виголошувач «проці» — особа, що від імені молодого і молодої озвучувала спеціальне прохання про благословення та прощення: «На середині хати перед столом кладуть в'язку сіна, накривають сіно ліжником, на ліжниках кладуть подушку, а на подушку стає на коліна молодий чи молода та схиляє голову над столом. Тоді виступає серед хати один поважний газда і проказує:

*Став цей молодий перед вами,
Як свіча перед образами,
І просит уперед Бога милосердного,
Господа Ісуса любого,
Пресвяту Діву, Матінку Божу,
У цю пору для него пригожу,
І вас, татку, мамко солоденькі,
І братчики, сестрички рідненькі,
Вас, дідів, вуйків, тетічок,
І всіх чужих чужинок,
Усю найдальшу родину,
І найменчу дитину.
Просимо усіх, аби-сте простили.
І в далеку дорогу благословили.*

На ці слова присутні гуртом відповідали: «Най Бог простит, ми прощаємо!», — це повторюється тричі» [2, с. 65].

Священик — безперечно, головною його місією у структурі весілля було здійснення акту вінчання. Крім того, у досліджуваному районі ми зафіксували деякі інші його функції: «У нас перед весіллям, я священика запросила, він читає молитву, благословляє, святить все свяченою водою, посипає подвір'я всьо і дає благословення» [1, с. 55] (Мариничі).

Бояри і свашки — здійснювали пісенний супровід.

Батьки — були в складі делегації сватів (від молодого), ходили запрошувати на весілля (спорадично), домовлялися з музикантами, чіпляли першу квітку (калину, колоски пшениці) на весільне деревце. «Да, коли молоді приходять від церкви, тоді посипають їх пшеницею, мама посипає пшеницею, а тато дає колач, так нарізують кусочками колач, мед — і так всім гостям дають» [1, с. 54] (Мариничі).

Ті, хто перепиняв молодому дорогу — молоді неодружені хлопці, які перегороджували молодому дорогу на шляху до молодої, вимагаючи від нього викупу: «Якщо в нас молодий іде за дівчину — сусіди, хлопці нежонаті, беруть перекривають дорогу, і так: береш від нас дівчину — плати нам. Там уже кажуть ціну, чи там ящик шампанського» [1, с. 12] (Бісків).

Перебранці — група осіб, одягнутих у лахміття, які в ході заключної частини весільного обряду вдавалися до дій жартівливо-карнавального характеру: «Передіваються, як Маланки, от. В молодих, в гостей, у дружбів, у старостів. Начіплять не тільки там шось красиве, а й пірване — ну, як Маланки», «Ну, то там вже в понеділок переодіваються, то всякі там уже роблять: співають, деревце вдівають і на тачці возять молоду, отаке» [1, с. 14] (Бісків).

Таким чином, на підставі функціонального аспекту весільні чини буковинської Гуцульщини можемо систематизувати за наступними категоріями чинів:

- **поліфункціональні** — чини, які впродовж розгортання весілля у часі та просторі були залучені до виконання більше ніж одного обрядового акту. До таких відносимо весільного батька, весільну матку, дружбу, дружку і батьків молодих;

- **монофункціональні** — чини, які впродовж розгортання весілля у часі та просторі були залучені до виконання лише одного обрядового акту. Репрезен-

тантами цієї категорії є *старости, береза, чоповий, ходаш, світилка, підзирачі, виголошувач «проці», бояри, свашки, ті, хто перепиняв молодому дорожку і перебранці;*

• **екстратримоніальні** — особи, чи групи осіб, специфіка діяльності яких дає змогу залучати їх до участі не лише у весіллі, а й у інших обрядах родинного циклу. До цієї категорії належить *священик, кухарки і музики.*

Як бачимо, здійснений розгляд весільних чинів вказує на достатньо значне їх розмаїття в означеному районі. Побутування більшості з них має яскраво виражений локальний та самобутній характер. Водночас, частина виявлених чинів за специфікою свого функціонування цілком вписується в загальноукраїнський контекст весільного дійства.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Спр.: Польові етнографічні матеріали до теми «Весільна обрядовість», зафіксовані молодшим науковим співробітником Немецом Віктором Ришардовичем 26—28.02.2013 та 25—27.05.2013 р. у Путильському р-ні Чернівецької обл. — 55 арк.
2. Гутковська І. Дохристиянська основа і традиційний фольклорний супровід дошлюбного етапу весільної обрядовості буковинської Гуцульщини / І. Гутковська, О. Кожолянко // Весільна обрядовість у часі та просторі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання». — Одеса, 2010. — С. 60—69.
3. Узенёва Е. С. Болгарская свадьба: этнолингвистическое исследование / Е. Узенёва. — М., 2010. — 280 с.
4. Гуцульське весілля в буковинських Карпатах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.putyla.org.ua/2008/09/28/guculske-vesllya-v-bukovinskikh.html>.

putyla.org.ua/2008/09/28/guculske-vesllya-v-bukovinskikh.html.

Viktor Nyemyets

WEDDING RANKS IN A STRUCTURE OF TRADITIONAL BRIDAL RITUAL BY BUKOVINE HUTZULS

(after expeditionary from Putyla of Chernivtsi region)

The paper based on field ethnographic data and literary sources has presented an analysis in personal contents of traditional wedding among Bukovine Hutzuls. Wedding ranks have been considered by the author according to such options as gender, age, marital status, degree of relationship, appurtenance to marital parties and ritual functions. Classification of wedding ranks by Bukovine Hutzuls according to guests' functional duties has been added.

Keywords: wedding, ranks, gender, age, marital status, degree of relationship, appurtenance to marital parties, ritual functions.

Виктор Немец

СВАДЕБНЫЕ ЧИНЫ В СТРУКТУРЕ ТРАДИЦИОННОГО БРАЧНОГО РИТУАЛА БУКОВИНСКОЙ ГУЦУЛЬЩИНЫ

(по материалам экспедиции в Путильский район Черновицкой области)

В статье на основании полевых этнографических материалов и опубликованных источников осуществляется анализ персонального аспекта в структуре традиционной свадьбы на территории буковинской Гуцульщины. Свадебные чины рассматриваются автором по таким параметрам, как: пол, возраст, семейное положение, родственный статус, принадлежность к брачным сторонам и обрядовые функции. Приводится классификация свадебных чинив данного района по функциональному критерию.

Ключевые слова: свадьба, чины, пол, возраст, семейное положение, родственный статус, принадлежность к брачным сторонам, обрядовые функции.